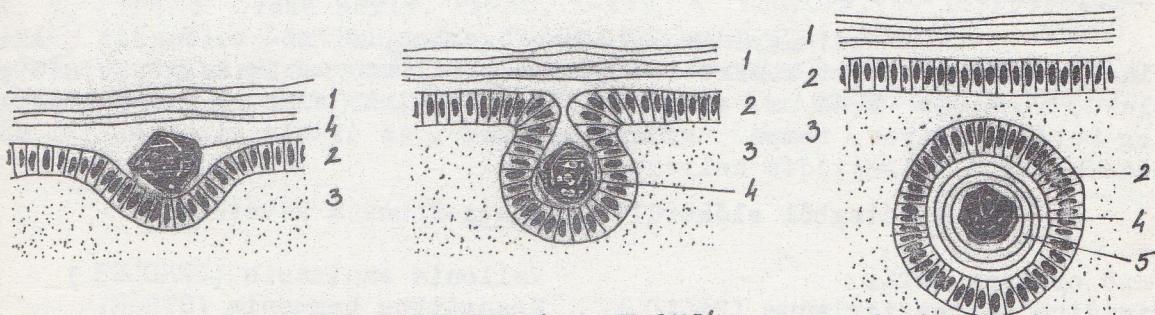

KROLOPP, E.:

Fosszilis Unio-gyöngyök a magyarországi pleisztocén üledékekből - Fossile Unio-Perlen aus ungarischen pleistozänen Sedimenten

Ismertes, hogy a gyöngyképződés (1. ábra) elsősorban a tengeri gyöngykagylóknál (Pteria-félék) és az édesvízi gyöngykagylónál (Margaritifera margaritifera LINNE) gyakori. Ritkán azonban más kagyűnemzettségnél is előfordul (pl. Modiola, Mytilus, Venus, Malleus, Ostrea, Pecten, Tridacna, Pinna), sőt egyes tengeri csigáknál (pl. Murex, Haliotis) is megfigyelték (SOÓS, 1913).

A gyöngyképződés menete - Die Perlenbildung /nach DIK, 1947/.

1: Héj - Schale, 2: Köpenyhám - Mantelepithel, 3: Köpeny - Mantel, 4: Idegen test - Fremdkörper, 5: Gyöngyházréteg - Perlmutterschicht.

Az Unio-félék közül a hazánkban élő fajoknál igazi gyöngy vagy teljes gyöngy képződése igen nagy ritkaság (PETHŐ, 1878), míg az álgyöngy vagy blister a héj gyöngyszerű kinövése egyes populációknál meglehetősen gyakori jelenség.

Fosszilis Unio-gyöngyről az irodalomban nem találtam említést, így a hazai leletek ritkaságuk miatt érdeklődésre tarthatnak számot.

Pleisztocén üledékeinkben eddig két esetben sikeresen gyöngyöt találnom s azokat az ugyanott előkerült Unio-fajokkal kapcsolatba hoznom.

Az egyik gyöngy az 1970-ben mélyült Csongrád K-89 jelzésű, 1.200 m-es kutatófúrás 121,06 - 122,60 m mélységről származó magmintaiból (aprószemű homok) került elő. A gyöngy kissé szabálytalan gömb alakú, 2,11 mm átmérőjű, 7,79 mg súlyú. Felületén a gyöngyházréteg egy helyen hiányzik, ez a terület lapos, így valószínűleg másodlagosan a héjhoz tapadt ránőtt gyöngy, majd utóbb ismét levált képződésenről van szó. Az emlitett területtől eltekintve, a gyöngy csilllogó, fényes, "gyöngyházszerű". A pusztulás és betemetődés helye ezért azonos lehetett.

A gyöngy az alábbi Mollusca-fauna kíséretében került elő:

<i>Unio cf. tumidus</i> RETZ.	<i>Bithynia tentaculata</i> (L.)
<i>Pisidium clessini</i> NEUM.	<i>Lithoglyphus naticoides</i> (C. PFR.)
<i>Pisidium sp. indet.</i>	<i>Fagotia acicularis</i> (FÉR.)
<i>Valvata cristata</i> O. F. MÜLL.	<i>Lymnaea palustris</i> (O. F. MÜLL.)
<i>Valvata pulchella</i> (STUD.)	<i>Planorbarius corneus</i> (L.)
<i>Valvata naticina</i> MENKE	<i>Anisus spirorbis</i> (L.)
<i>Bithynia leachi</i> (SHEPP.)	<i>Chondrula tridens</i> (O. F. MÜLL.)
<i>Bithynia leachi</i> (SHEPP.) operculum	

Előkerültek továbbá halcsigolyák is, mintegy igazolva, hogy Unionidákat tartalmazó vizekben halaknak is kell elniük. A kagy-lólárvák ugyanis fejlődésük egyik szakaszában halak kültakarójában élősködnek.

A Mollusca-fauna, a felette levő réteg faunája és az üledék maga is folyvízi fáciestre utal. Mivel az innen előkerült kagy-lótörékek nagy valószínűséggel az *Unio tumidus* RETZ. fajhoz tartoznak, igen valószínű, hogy a gyöngy is ennek a kagylónak a gyöngye.

A minta - és így a gyöngy - geológiai kora a pleisztocén idősebb szakaszába tartozó alsóbihari alemelet = l.c. malakológiai fázis (KROLOPP, 1973).

A második gyöngy 1978-ban Egerben, a Pető u. 8. ház mély-pincéje által feltárt konkréciós mésziszapból származik. A gyöngy gömb-alakú, átmérője 1,44 mm, súlya 2,73 mg. Felülete sima, a gyöngyházsréteg kevésbé fényes, tompa "gyöngyházszinű". Az áramló viz messzebből sodorhatta a betemetődés helyére.

A rétegből előkerült Mollusca-fauna a következő:

<i>Unio crassus</i> RETZ.	<i>Vallonia enniensis</i> (GREDLER)
<i>Pisidium moitessierianum</i> (PALAD.)	<i>Nesovitrea hammonis</i> (STRÖM)
<i>Theodoxus prevostianus</i> (C. PFR.)	<i>Zonitoides nitidus</i> (O. F. MÜLL.)
<i>Fagotia acicularis</i> (FÉR.)	<i>Euconulus fulvus</i> (O. F. MÜLL.)
<i>Fagotia acicularis</i> f. <i>doboi</i> (SCHR.)	<i>Discus rotundatus</i> (O. F. MÜLL.)
<i>Radix peregra</i> (O. F. MÜLL.)	<i>Perforatella incarnata</i> (O.F.M.)
<i>Gyraulus albus</i> (O. F. MÜLL.)	<i>Perforatella vicina</i> (ROSSM.)
<i>Armiger crista</i> (L.)	<i>Euomphalia strigella</i> (DRAP.)
<i>Bathyomphalus contortus</i> (L.)	<i>Cepaea vindobonensis</i> (FÉR.)
<i>Carychium minimum</i> (O. F. MÜLL.)	

A fauna az egri pleisztocén édesvízi mészkövet lerakó források egyikének lefolyásában, illetve annak tetarátaszerű mélyedésében lerakódott üledékből származik. A héjakat az áramló viz sodorhatta össze. Némelyiken, különösen a kagylóknak, vastag mészbekérgezés látható. Említésre méltó a *Pisidium moitessierianum* előfordulása, mint első adat pleisztocén üledékeinkből.

Mivel az Unionidák közül a lelőhelyen és környékén is egyedül az *Unio crassus* fordul elő, a gyöngy is nyilvánvalóan ettől a fajtól származik.

Az egri pleisztocén forrásmészkő-összlet földtani és ős lénytani vizsgálata még nem fejeződött be, így korát is csak hozzávetőlegesen ismerjük. Annyi bizonyos, hogy a szóbanforgó lelőhely üledéke a pleisztocén fiatalabb szakaszában képződött, valószínűleg a Riss-Würm interglaciálisban.

A hazai pleisztocén üledékekben eddig előkerült két foszszilis Unio-gyöngy elsősorban malakológiai érdekkesség. A gyöngyképződés körülményeinek pontosabb megismerése után azonban az őskörnyezet-tani rekonstrukció számára is adatot jelenthet.

Zusammenfassung

In Unio-Arten findet man selten eine Perle. Ein pleistozänes Vorkommen derselben ist geradezu eine malakologische Kuriosität.

In den ungarischen pleistozänen Sedimenten konnte ich bisher in zwei Fällen Perlen nachweisen. Der erste Fund (Aufschlussbohrung Csongrád K-89, 121,06-122,60 m, unterpleistozäne Flussablagerung) ist mit grosser Wahrscheinlichkeit die Perle von Unio tumidus RETZ. Der zweite (Eger, aus dem oberen Pleistozän, vermutlich Riss-Würm-Periode, Kalkschlamm) gehört dem Unio crassus RETZ., der auf dem Fundort nicht selten ist.

Irodalom

DYK, V. (1947): České perly. Praha, 1-139. - KROLOPP, E. (1973): Quaternary malacology in Hungary. Földrajzi Közlem., 21: 161-171. - PETHŐ, GY. (1878): A kagylókról és a gyöngyökről. Népszerű Természettud. Első adások Gyűjt., 2: 187-392. - SOÓS, L. (1913): Az igazgyöngy. A Tenger, 3: 67-86.

DR. KROLOPP ENDRE

Budapest

Magyar Állami Földtani Intézet
Népstadion út 14.

H-1143